
Acompanyament social de la persona: reflexions psicopedagògiques sobre un procés

---

PID_00249975

Bea Oliveros
Jordi Planella

Temps mínim de dedicació recomanat: 2 hores

Índex

Introducció	5
1. Atenció! Hi ha persones	7
2. Persones pluridimensionals	9
2.1. La dimensió corporal	10
2.2. La dimensió intel·lectual	11
2.3. La dimensió emotiva	11
2.4. La dimensió social	12
2.5. La dimensió espiritual	13
3. Acompanyar les persones	14
3.1. Què és l'acompanyament social?	15
4. Persona a persona: la trobada en el camí	17
5. Els camins de l'acompanyament	20
6. Addenda	22
Bibliografia	23

Introducció

Centrarem aquest mòdul en el que des de fa uns anys s'anomena *acompanyament social i educatiu*. Cada vegada més s'ha introduït el concepte en la manera que tenen les administracions, les organitzacions o els professionals de designar part del treball que duen a terme. Per a fer-ho començarem situant algunes qüestions sobre el significat de *persona* (base del treball d'acompanyament).

En l'origen de les paraules es troba el rerefons del seu significat, i enregistrar en aquestes podem descobrir el traç de la seva història. Per a començar aquest procés d'anàlisi de l'acompanyament a les persones, creiem que és necessari primerament fer una mirada arqueològica al concepte de *persona*. El camp psicopedagògic (i més des de la perspectiva sociocomunitària) se centra en el treball amb les persones (més enllà dels adjectius sentenciadors que acaben qualificant-les). Etimològicament parlant tenim tres aproximacions al terme *persona*. Una primera mirada, i també la més antiga, prové de la llengua etrusca (800 aC), que la relaciona amb la paraula *Phersum*. Phersum era la deessa de la terra etrusca. De *Phersum* deriva *phersumalia*, que era el lloc on la gent es vestia amb el que més li agradava per adorar a la divinitat. Aquest tipus de festes eren conegudes com *personalia*, mot que designava el que es posaven quan es disfressaven per a les festes.

El segon acostament a la paraula *persona* té en el seu origen una forma de la llengua grega. Es tracta de *peri-sōma*. ('al voltant del cos'), és a dir, el que embolica al cos: el vestit.

I la tercera etimologia, i la més propera, del terme *persona* la trobem en la llengua llatina. *Persona* deriva de la contracció de *per* més *sonare*, i en la seva forma *per-sonans* designava la màscara teatral usada pels romans. Per tant, el sentit d'aquesta tercera etimologia seria el de 'màscara', el que ens amaga i ens protegeix alhora dels altres.

En les tres etimologies la paraula *persona* té en comú que sempre es tracta d'una representació, ja sigui teatral o d'un ens, si bé també és cert que les designacions del concepte encara no fan referència a l'individu. Això no passarà fins que sant Agustí plantegi al llarg de la seva obra la noció d'«intimitat de la persona». Des de llavors l'individu, considerat des de la categoria de persona, ja tindrà sentit (i existència) per si mateix. Anteriorment, si era apartat de la col·lectivitat, la seva vida no tenia sentit: no mereixia ser viscuda.

Intervenció social d'ajuda a la persona

La intervenció social d'ajuda a la persona se situa en tres nivells:

Nota

En aquest mòdul fem referència al concepte foucaultí d'«arqueologia».

1) La persona en si mateixa: és la preocupació per l'altre, pel seu univers singular, centrat sobre la seva vida quotidiana i la seva pròpia identitat.

2) La sociabilitat de la persona: inscrita en el seu microcosmos, en la seva xarxa de relacions més o menys àmplia; estem llavors en l'àmbit dels llaços socials, del seu lloc en la societat.

3) L'articulació del quotidià singular amb la globalitat econòmica, social i cultural que caracteritza la societat.

La intervenció social d'ajuda a la persona no es redueix a una ajuda relacional i no es defineix únicament en termes de «mancances» o de «necessitats»:

- Tendeix a l'autonomia utilitzant una pedagogia de l'èxit basada en les capacitats i potencialitats de les persones.
- Es tracta que les persones trobin ajuda, però sobretot que participin plenament en el procés d'ajuda, en la seva definició i realització.

Aquesta conceptualització com a persona serà represa més endavant amb la denominació de *subjecte* per diferents moviments socials i posteriorment per la psicologia amb el terme de *personalitat*. Nosaltres continuarem utilitzant, al llarg d'aquest text, el terme *persona*.

1. Atenció! Hi ha persones

Després de reconstruir la trajectòria del substantiu que ens acompanya, creiem que és necessari reflexionar sobre el verb de l'enunciat. L'acció inicial que ens ha portat fins aquí és l'acció que hem denominat *atendre*. Aquest ha estat el terme que habitualment s'ha utilitzat per a designar el treball que fa bona part dels professionals del camp de l'acció social. Si bé aquesta ha estat l'acció que fins al moment ha marcat la «terminologia» del camp de l'acció social, cada vegada hi ha més alternatives, terminològiques i d'acció, que permeten parlar no solament d'atenció sinó, també, d'intervenció, acompanyament, etc.

En relació amb l'acció d'atendre, hi ha molts significats que designen altres accions sinònimes d'*atendre* la persona: *cuidar*, *guarir*, *donar suport*, *acompanyar*, *intervenir* o *actuar* en són algunes. A més, cada acció, inclosa la d'atendre, parteix d'unes concepcions teòriques i d'una antropologia (Planella, 1999). No és la mateixa la concepció que es té de l'home des del model de cuidar que des del model d'intervenir. Analitzem altres camps de treball en els quals s'ofereix «atenció» i que ens puguin ajudar a comparar el que estem comentant.

L'altre com a persona

La conversió de l'altre en objecte exigeix de mi certa violència, perquè ell i jo som i naturalment tendim a ser persones. En l'encontre hi ha un moment personal, perquè l'altre demana de mi una resposta adequada al que ell realment és: bé que m'ho demostra la seva rèplica quan jo l'objectivo. Heus aquí, doncs, la decisió de qui inicia una relació genuïnament interpersonal: en la meua relació amb tu, jo vull que tu siguis per a mi el que en tu i per tu ets; vull que em siguis persona [...]. En l'estructura de la persona cal distingir la *personalitat* i la *personèitat*. Aquella és el caràcter de la persona en un sentit operatiu: la figura psicològica i moral que l'home va cobrant per obra de les seves pròpies accions. Aquesta altra és el caràcter de la persona en un sentit constitutiu, relatiu a l'estructura de la seva realitat pròpia: l'arrel estructural de la personalitat operativa i vital. La personalitat és quelcom que s'adquireix i a què s'arriba, és un procés; la personèitat és quelcom del que es parteix. La personalitat es té; la personèitat s'és.

Pedro Laín Entralgo (1983). *Teoría y realidad del otro* (pàg. 579-580). Madrid: Alianza.

En el camp de la medicina, els serveis d'urgències ofereixen «atenció mèdica»; en el camp de la gestió municipal s'ofereix «atenció al ciutadà»; existeixen serveis que ofereixen «atenció telefònica», i diverses associacions d'automobilistes ofereixen serveis d'«atenció en carretera».

Hi ha una sèrie d'aspectes comuns en les quatre accions descrites, sobretot en relació amb el seu objectiu inicial. En primer lloc, denoten una certa passivitat de la persona a la qual s'ofereix atenció; d'aquesta manera obtenim una primera dicotomia: la de qui ofereix atenció i la de qui és atès. Aquest últim assisteix a un servei o el requereix per a rebre «atenció» en relació amb determinades necessitats. En segon lloc, la relació que s'establirà entre **persona que atén** i **person atesa** estarà vertebrada per la curta durada d'aquesta. Si continuem amb els exemples esmentats, veurem que, en els serveis d'urgències mèdiques, l'atenció oferta es limitarà al temps necessari per a fer les cures o per a derivar

el cas a un especialista. Una vegada fetes aquestes accions, possiblement el metge i la persona amb necessitat mèdica no tornaran a trobar-se. En el cas dels serveis que ofereixen atenció en carretera, l'ajuda se centrarà en les operacions mecàniques necessàries per a reparar el vehicle o per a traslladar-lo a un taller mecànic proper. Una vegada reparat o traslladat el vehicle, la relació entre mecànic o tècnic i conductor en situació de necessitat haurà acabat, sense que hi hagi més llaços que els uneixin o vinculin. En tots dos casos l'acció del professional se centra a «apagar el foc» i es limita a cobrir les necessitats bàsiques sense preveure accions més enllà d'aquestes intervencions.

En el camp de l'acció social, en canvi, és necessari partir de la idea que la persona com a ésser humà és única i irrepètible, és individual, estigui o no reconeguda com a subjecte de drets. I aquest acostament a la persona no pot ser mutilant o mutilat, sinó que ha d'obrir-nos, des d'una perspectiva global, a la seva pluridimensionalitat.

Si bé, tal com hem afirmat, una de les activitats fonamentals del camp de l'acció social és atendre les persones, creiem que el plantejament de l'acompanyament pot aportar noves idees que serveixin per a reconceptualitzar algunes pràctiques. Aquest gir terminològic i d'acció ha estat desenvolupat especialment per equips de professionals de l'acció social, primer a França¹ i més endavant per equips d'Espanya². El nou enfocament, que no és més que la sistematització d'algunes idees ja utilitzades per diferents professionals, busca acompanyar, al llarg del camí i mitjançant el seu mateix projecte vital, les persones en situació d'exclusió social. Un acompanyament fet de cooperació i no de direcció o d'«intervenció», en el qual el professional exerceixi el paper d'«acompanyant» però no de director.

⁽¹⁾El treball més significatiu és la publicació d'*Accompagnement social et insertion*, que recull els grups de treball, entrevistes i discussions de quaranta entitats franceses que han analitzat què eren per a elles i per als seus professionals les pràctiques que feien dia a dia en clau del terme *acompanyar* (UNIOPSS, 1995). En el document es presenten els resultats d'aquest procés.

⁽²⁾En concret ens referim al treball fet per l'equip del Centre Pilot d'Incorporació Sociolaboral (CEPIS) de l'Ajuntament de Pamplona i que va culminar amb l'elaboració del document *El acompañamiento y los procesos de incorporación social. Guía para su práctica* (2001), Govern basc, Direcció General de Benestar. I també al treball fet per l'Observatori del Tercer Sector de Biscaia i tots els treballs duts a terme entorn de l'acompanyament social.

2. Persones pluridimensionals

En el camp de l'acció social, una de les claus essencials és *descobrir* la persona. En massa ocasions acabem oblidant-nos que treballem amb persones i tenim la sensació que treballem amb vells, discapacitats, presos, dones maltractades, toxicòmans, etc. L'etiqueta, el diagnòstic social –que d'altra banda als professionals ens fa sentir segurs en l'exercici de la nostra professió–, ens allunya del punt nuclear, de l'essència de l'altre, el que acompanyem. Ens trobem davant d'una tirania de la nominació que domina el camp de l'acció social. Aquesta no ens permet descobrir el substantiu i ens manté en la línia del complement (persona, pero *maltractada*, persona però *vella*, persona però *toxicòmana*, persona però *presa*, persona però *discapacitada*, etc.). Hayez (1997) afirma:

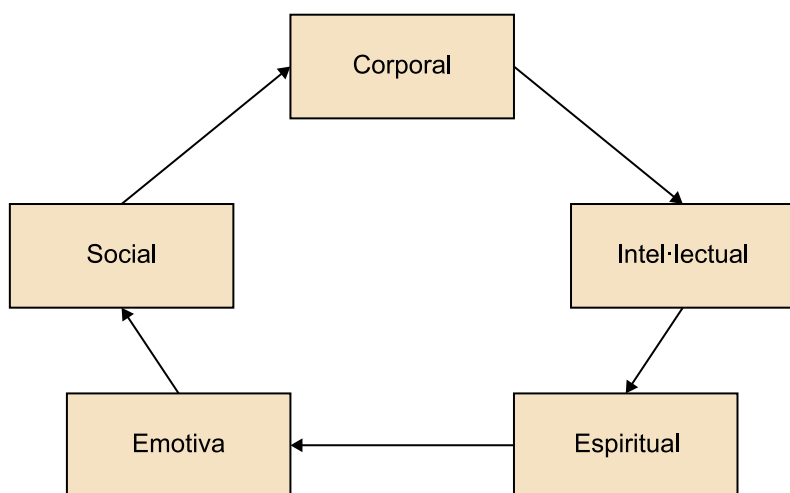
«Els acompanyants tenen davant seu altres subjectes humans, portadors de desitjos i d'un projecte de vida, al reconeixement dels quals, en un principi, tenen dret».

D'aquesta acció d'adjectivar i no veure en realitat el projecte de vida dels subjectes (i de donar més preponderància a l'adjectivació que a la substantivació) Goffman en diu estigmatitzar. L'estigma assenyalava i marca allò negatiu del subjecte arrencant-li precisament el que de *persona* tenia.

Per a això és necessari apropar-se a l'ésser humà des d'una perspectiva global. Plató, malgrat la insistència d'alguns per a fer reviure el seu aforisme «el cos és una presó per a l'ànima», ha quedat desplaçat. En canvi, compartim la següent afirmació de Tomeu Barceló (2000, pàg. 23):

«L'home és una unitat organística en la qual el cos, el sentiment i el pensament actuen conjuntament, globalment, i estan fortament relacionats. És una unitat, doncs, psicossomàtica, en la qual no podem entendre cap aspecte sense tenir en compte els altres».

L'home no és vist des d'una perspectiva unidimensional, sinó que podem veure'l des de cinc perspectives diferents, que alhora estan unides i són complementàries. Aquestes configuren les característiques del subjecte. Som conscients de la parcialitat de l'intent de classificar les seves dimensions, però aquesta aproximació ens ajudarà a aconseguir el nostre propòsit. Les principals dimensions són les que es mostren en el següent esquema:

2.1. La dimensió corporal

La corporeïtat és un element essencial de la nostra persona. No solament tenim un cos (si és que és possible «tenir un cos»), sinó que som el nostre cos. Sense aquest cos no existim. Els aspectes físics ens caracteritzen i són la nostra carta d'identitat. El cos ens permet relacionar-nos amb els altres. És així que per a Certeau (1982) «cada societat té el seu propi cos», un cos construït culturalment, un cos que fa de mitjancer en les relacions *jo-tu*. En analogia amb el signe lingüístic de Saussure, que és indissociable, podríem dir que la persona està formada per significant i significat. El cos seria el significant que alhora dona significat a les nostres vides. Le Breton (1990, pàg. 103) dirà de la dimensió corporal:

«Situat el cos a través de les pulsacions de la vida quotidiana és insistir en la permanència vital de les seves modalitats pròpies, el seu caràcter de mediador entre el món exterior i el subjecte. L'home habita corporalment l'espai i el temps de la seva vida».

Però també és veritat que moltes de les persones que són acompanyades des de l'acció social tenen dificultats amb el seu propi cos, amb la seva presència corporal al món. El terme *in-corporar-se* ens parla de la necessitat de formar part del món des de la dimensió corporal. *Incorporar-se* no és solament l'acció d'aixecar-se sinó també la de buscar (i trobar) l'espai corporal propi en la societat. D'altra banda, la dimensió corporal permetrà el desenvolupament d'un aspecte fonamental en les relacions humanes: la comunicació no verbal.

Molt sovint les persones que són acompanyades des de l'acció social són «víctimes» del que denominem *hipercorporalització*. Això significa que deixen de tenir molts atributs, i des d'un punt de vista hermenèutic l'«altre» es converteix sobretot en cos, en un determinat cos amb connotacions negatives.

Exemples de la dimensió corporal

Així, per exemple, la persona que té una paràlisi es converteix en «cos paralític» més que en persona amb una paràlisi; la persona gran és vista com un cos envellit i moribund; la persona toxicòmana és concebuda com un cos degradat per l'abús de les drogues; el nen maltractat, com un cos violentat, etc. Un exemple d'això és la de vida de Robert Murphy

És possible tenir un cos?

En moltes societats tradicionals el cos no se separa de la persona. El cos modèlic comporta que se separi el subjecte dels altres, del cosmos i d'ell mateix. En una recerca duta a terme per Maurice Leenhardt, la tribu dels canaques li va dir que el que els havien aportat els occidentals era el «cos». Per a ells, abans de l'arribada dels europeus, el concepte de cos no existia; existia el de persona, però no el de persona separada del cos. Le Breton (1990, pàg. 18).

(1987), un antropòleg amb paràlisi obligat a desplaçar-se en una cadira de rodes, que posa en evidència aquest procés d'hipercorporalització. Es tracta, des de la perspectiva que hem plantejat, de persones que encarnen determinats cossos, però sobretot de cossos encarnats per persones.

2.2. La dimensió intel·lectual

En moltes ocasions l'home ha estat definit com un *animal racional* i aquest era el punt d'inflexió que separava els homes dels animals. Actualment trobem altres perspectives que defineixen l'home en relació amb els animals que van més enllà d'aquesta concepció. Una d'aquestes definicions és la plantejada per Josep Maria Via Taltaüll:

«L'home és aquell que fabrica eines que fabriquen eines, mentre que l'animal és aquell que simplement fabrica eines».

La **dimensió intel·lectual** de la persona li permet actuar intencionadament, pensar racionalment i adaptar-se amb eficàcia a l'entorn. L'home no es limita a viure i a sobreviure, sinó que per mitjà de les seves funcions intel·lectuals busca donar sentit a la seva vida. Moltes de les persones que són acompanyades des de l'acció social tenen «dret» a fer ús de les seves funcions intel·lectuals i així donar sentit a la vida que els ha tocat viure. Aquesta concepció no sempre es troba present en el camp de l'acció social. Sovint tendim a veure determinats col·lectius amb determinades dimensions amputades.

D'altra banda, no podem oblidar que la dimensió intel·lectual de la persona no està aïllada de la seva dimensió corporal, sinó que ambdues es complementen perfectament.

2.3. La dimensió emotiva

Les emocions i els sentiments donen gust i sentit a l'experiència humana. És una dimensió de la persona que implica les altres dimensions (cos, intel·lecte, esperit, etc.).

Emoció ve del terme llatí *emovere* (*e*, 'cap a', i *movere*, 'moure'), que significa 'moure's cap a'. L'emoció, per tant, és l'impuls que ens porta a l'acció de dirigir-se cap a allò que volem (o d'allunyar-nos d'allò que no volem). Goleman (1995, pàg. 26) confirma la importància de treballar les emocions, des de les emocions i malgrat les emocions quan diu:

«Totes les emocions són, en essència, impulsos que ens porten a actuar, programes de reacció automàtica amb els quals ens ha dotat l'evolució».

Les emocions ens acompanyen al llarg de la nostra vida, amb una presència contínua. Segons Collado (2013):

«Les emocions són estats afectius, innats i automàtics que s'experimenten a través de canvis fisiològics, cognitius i conductuals. Serveixen per a fer-nos més adaptatius a l'entorn que experimentem».

Referència bibliogràfica

Home i naturalesa. Consideracions entorn de l'emergència i aparició de l'humà. Barcelona: Facultat de Filosofia, Universitat Ramon Llull, 1992.

Exemples de col·lectius amb dimensions amputades

Tenim exemples molt clars del que estem exposant: persones amb discapacitat, persones malaltes mentals, persones grans, etc.

Des d'aquest punt de vista, no existeix experiència que es generi sense emocions, ja que són les emocions les que ens guien, les que ens dirigeixen cap a les experiències que vivim.

Hi ha diferents classificacions de les emocions, segons els autors consultats. Una de les més habituals és la que les defineix com a «emocions positives», si són emocions que comporten un conjunt de sensacions agradables (alegria, entusiasme, felicitat, calma...), o «emocions negatives», si comporten un conjunt de sensacions desagradables per a la persona (por, tristesa, ràbia, incomoditat...). Seguint la definició de Collado, les emocions SÓN, és a dir, existeixen per a donar-nos informació de com ens afecta el que passa al nostre al voltant, per la qual cosa no podem jutjar-les sobre la base d'una escala d'experiències i valors subjectius.

Es tracta d'una dimensió molt important en el camp de l'acció social. Sense un equilibri emocional serà molt difícil l'evolució de la persona. L'equilibri emocional, però especialment el fet de «no estar» emocionalment bloquejat, facilitarà enormement la trobada amb la persona. Des d'una vivència de les emocions sana i plena, la trobada amb l'altre és més autèntica (encara que nosaltres creiem fermament que la trobada amb l'altre només és possible des d'una emocionalitat sana).

Tradicionalment s'ha prestat molt poca atenció a la psicopedagogia de les emocions (Bisquerra, 2009), la qual cosa ha comportat una certa mirada deshumanitzada o deshumanitzadora cap a les persones. Això ha tingut un important impacte en l'àmbit professional, en negar-se la relació entre raó i emoció, tant en qui acompanya com en qui és acompanyat.

2.4. La dimensió social

La persona no és un món tancat, sinó que té sentit en la mesura que posa en joc la seva dimensió relacional. L'home és per antonomàsia un ésser social. El jo emergeix quan es posa en relació amb el tu, ens deia Martin Buber, perquè no som éssers autosuficients, necessitem els altres per a viure i créixer.

Les persones amb algun tipus de necessitat no poden viure ni soles ni aïlades de la comunitat. És necessari que l'acció social possibiliti aquesta incorporació, aquesta connexió amb la comunitat i amb el seu entorn. Algunes d'aquestes persones «tenen dificultats per a obrir-se (pors per experiències negatives del passat les paralitzen), i altres estan mancades de l'equilibri adequat quan s'obren totalment als altres (han posat a la seva disposició tot el que tenen, sense tutelar la seva intimitat)» (Brusco, 1998, pàg. 73).

Des d'aquesta perspectiva, les institucions totals –així denominades per Goffman– han perdut tot sentit (si alguna vegada en van tenir); les institucions o es troben «en la comunitat» o no tenen raó de ser. En cas contrari, quin sentit

té produir éssers aïllats de la societat, del món, de la comunitat? Si vol ajudar a desbloquejar els bloquejos, l'acció social ha de ser socialitzadora, no segregadora o constructora de «mons paral·lels».

2.5. La dimensió espiritual

Tothom té en la seva vida una dimensió espiritual, lligada a la resposta sobre quin sentit té la nostra vida, els valors que regeixen la nostra manera de viure, les creences filosòfiques que hem desenvolupat o les creences religioses que ordenen la nostra vida interior.

No podem limitar únicament aquesta dimensió espiritual a allò relacionat amb la religió. La dimensió espiritual és molt més àmplia. Hem de respectar aquesta dimensió, perquè es tracta d'allò profund, d'allò íntim de la persona.

Aquesta dimensió, a més, recobra una altra lectura des de l'òptica de la interculturalitat. Hem de preguntar-nos de quina manera viuen la seva dimensió les persones amb les quals treballem que procedeixen de cultures diferents de la nostra, si volem entendre la seva realitat i no «ferir» les seves formes espirituals.

Bibliografia recomanada

Antonio García (1998). «Aprender a cultivar la interioridad». A: Carlos Alemany (coord.). *14 aprendizajes vitales*. Bilbao: Desclée de Brouwer.

3. Acompanyar les persones

Després de revisar les dimensions que configuren la realitat de cada persona, passem a exposar en què consisteix aquesta proposta d'«acompanyar les persones».

Durant els anys setanta ja es comença a parlar d'acompanyament com a pràctica de referència en les professions del camp de l'acció social en els països de parla francesa. La introducció de la pràctica de l'acompanyament és possible perquè, en el camp de treball amb persones malaltes mentals i amb retard mental s'havia iniciat el moviment de desalienació (a França és evident el moviment conegut com a psiquiatria de sector i en altres països el moviment més global d'antipsiquiatria).

La primera persona que va utilitzar el terme *acompanyament* va ser Marie-Madeleine Dienech el desembre de 1973, en una circular d'una associació per a persones amb discapacitat. Per primera vegada es parlava de la necessitat de treballar en clau d'acompanyament.

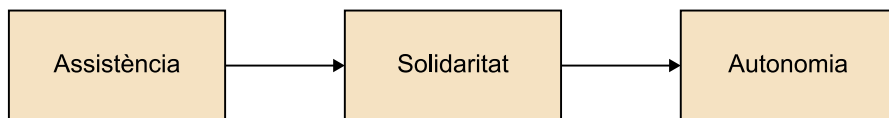
La clau principal d'aquest nou enfocament de la pràctica professional del camp de l'acció social era possibilitar la participació de les persones a les quals anaven dirigits els diferents serveis. En el període de 1974-1975 es comença a parlar de la necessitat de passar de l'assistència a la solidaritat, i de permetre que les persones amb discapacitat desenvolupin al màxim la seva autonomia. El terme *acompanyament* (social, educatiu, terapèutic) prové dels països de parla francesa (França, Bèlgica, Suïssa, Quebec, etc.). En el context geogràfic francòfon s'han publicat molts treballs entorn de l'acompanyament social i educatiu, i la major part dels professionals que treballen a les àrees socioeducatives fa servir el concepte per a referir-se a les seves pràctiques professionals.

Per a això era necessari que les persones amb discapacitat poguessin accedir a les institucions obertes i situades en la comunitat, per a poder fer una vida tan integrada en la societat com fos possible. Paral·lelament a les reflexions i accions del camp de la discapacitat en el camp de la psiquiatria, la desinstitucionalització havia obligat a crear serveis oberts per als malalts mentals, i el mateix va passar en el camp de la protecció a la infància amb el moviment del desasilament i les comunitats infantils.

Podem resumir les aportacions del moviment per a l'acompanyament social en els tres nivells següents:

ACOMPANYAR

Des de l'assistència cap a l'autonomia, l'acompanyament social a persones en situació de dificultat ha possibilitat una nova mirada a aquest col·lectiu. El terme *acompanyament* s'empra cada vegada més en diferents camps d'acció.

Alguns exemples d'això són les expressions d'acompanyament cap a la mort, acompanyament de malalts de sida, acompanyament per a la inserció laboral, acompanyament espiritual, acompanyament de nens hospitalitzats, etc.

Encara que en determinades àrees es comença a utilitzar l'expressió *acompanyament*, moltes vegades sembla que ens limitem a denominar amb altres noms les mateixes accions de sempre. El nostre propòsit és revisar l'ús del concepte *acompanyament*, i passar després a exposar quines són, des de la nostra perspectiva, les característiques d'una relació amb persones en situació de dificultat fonamentada en l'acompanyament.

En la construcció professional de la pràctica de l'acompanyament, diferents organitzacions, acompanyants i investigadors han definit què entenen per *acompanyar*. Per a UNIOPSS (1995, pàg. 21), «l'acompanyament social, en la seva dimensió pràctica, consisteix en una espècie de traducció operativa i concreta d'aquest canvi d'aproximació de la intervenció social que cadascú veu com a necessari». És a dir, sota l'expressió *acompanyament social* agrupem les lectures (i relectures) fetes entorn de les pràctiques socials desenvolupades fins ara (educació social, treball social, psicologia social, pedagogia social, etc.), i recollim les noves onades d'aportacions teoricopràctiques que proposen partir de les necessitats i de la realitat de la persona (amb necessitats socials) i no del professional.

De manera sintètica, entenem que l'acció d'acompanyar és una acció que va agafada de la mà de tot professional del camp de l'acció social; és una pràctica inseparable d'aquest tipus d'acció.

3.1. Què és l'acompanyament social?

Tal com hem apuntat, l'acompanyament és una manera d'entendre la relació entre el professional de la intervenció o de l'acció social i la persona en situació de dificultat. En realitat, es tracta d'una agrupació de diferents pràctiques educatives i socials, que convergeixen en una sèrie de punts i que donen sentit a un tipus de pràctica professional. Abans d'endinsar-nos en els aspectes tècnics de l'acompanyament social, ens detindrem en les bases terminològiques del concepte.

Louis Fèvre (1993, pàg. 137) defineix l'acompanyament així:

«Seguir i guiar les persones usuàries que pateixen una deficiència de recursos per a la vida quotidiana (materials, psíquics, relacionals, culturals) amb la finalitat de dur a terme un projecte adaptat a les seves capacitats i al seu entorn, tenint en compte les normes de vida social reconegudes per l'opinió pública i per les autoritats legals».

Hi ha moltes altres definicions que intentem recollir de manera sistematitzada en el següent quadre:

Autor	Definició d'acompanyament social
S. Bruyelles (1996)	Acompanyar és acceptar, deixar-se interpel·lar per l'altre, és acceptar anar al seu encontre sense projecte i sense una idea preconcebuda, és, sens dubte i primer de tot, aprendre a estimar-lo, a respectar-lo per ell mateix.
S. Bruyelles (1996)	Acompanyar és donar una nova perspectiva a la persona i a la seva història; és creure en les seves potencialitats, malgrat tot; és ajudar-la a prendre consciència i a desenvolupar-se, sigui quin sigui el seu estat actual.
M-F. Frey (s. d.)	Acompanyar és intervenir entre una societat representada per les institucions, més o menys burocratitzades, i les persones que no puguin fer valer el seu estatus de «tenir dret».
UNIOPSS (1995)	L'acompanyament aporta a les persones acompanyades suport, consell, participació en les activitats col·lectives, i assegura la mediació amb l'entorn institucional.
Sauvretre (1995)	No es tracta pròpiament d'un ofici, però sí de la posada en pràctica de competències transversals en el conjunt de professions exercides en el camp de les discapacitats.
UNIOPSS (1995)	Acompanyar les persones és comprendre millor les situacions que es donen i els comportaments de les persones. Es parteix de la hipòtesi general que, escoltant les persones i ajudant-les a actuar, serà possible fer evolucionar a poc a poc les seves relacions amb els altres, el seu projecte personal, la seva relació amb la societat.

Des de la nostra perspectiva, la filosofia de l'acompanyament social es fonamenta en grans pilars, que configuren una manera molt precisa i particular d'entendre el treball amb les persones en situació de dificultat. No pretenem que siguin idees prescriptives i determinants, però sí un espai per a reflexionar a partir d'aquestes idees.

Aquests són els pilars sobre els quals es fonamenta aquesta nova mirada a l'acció que es desenvolupa majoritàriament des de les professions de l'acció social:

- L'acompanyament social es fonamenta en una demanda feta lliurement.
- Acompanyem les persones caminant al seu costat.
- Acompanyem des del consell i l'orientació.
- Té com a objectiu privilegiat connectar les persones amb la comunitat.
- Busca oferir a les persones amb necessitats socials els mateixos recursos que tenen els altres ciutadans.
- La persona és la protagonista del seu projecte de vida.

4. Persona a persona: la trobada en el camí

Acompanyem les persones fins a la sortida, per acomiadar-nos, per dir-nos adéu; podem acompanyar les persones al metge, fent un determinat recorregut; podem acompanyar algú a comprar. En tots els casos, el fet d'acompanyar denota una relació d'amistat, de proximitat. La pràctica de l'acompanyament social es fonamenta en una expressió de Barry Stevens: *persona a persona*. La nostra aposta és clara, deixar de ser les etiquetes que ens posen o que ens posem per a descobrir-nos persones.

Descobrir l'altra persona implica oblidar l'adjectiu que l'ha portada precisament fins a la nostra trobada. Això vol dir que ens centrem en la persona i no en la toxicomania, en la patologia, en la problemàtica social, en la discapacitat, etc. Ens oblidem de les «etiquetes» que suposadament organitzen i distribueixen els subjectes en grups a partir d'uns graus de normalitat i anormalitat, molt sovint arbitraris, absurds, classistes i la majoria de les vegades inhumans.

I si d'una banda hem de descobrir, entre la màscara dels símptomes i les etiquetes, la persona, també hem de permetre que l'altre descobreixi en nosaltres la nostra persona i no solament el nostre professional. Guillermo Borja (1995, pàg. 24) deia:

«Tabú dels tabús és reconèixer-se persona davant dels pacients».

Reconèixer-se persona implica que les connexions necessàries, possibles i reals per a l'acompanyament en el camí seran molt més fàcils. Altrament la idea d'acompanyar s'acaba convertint en una més de les tècniques, dels mètodes, dels estris guardats en el bagul de l'acció social, massa dels quals estan corcats, plens de pols o rovellats.

Quan soc amb tu

En ocasions ens hem dessensibilitzat amb la rutina, i la falta d'emocions intenses ens fa emprar altres formes estereotipades de relació.

Altres vegades tractem de sotmetre l'altre, o d'imposar-li les nostres condicions i reaccions volent controlar la relació i la situació. Necessitem preveure el resultat.

De vegades, llancem la tovallola abans de començar l'intercanvi donant per fet que no podem fer res, que no tenim recursos, que no som atractius, que no som capaços d'aportar res a l'altre... Donem a l'altre el poder absolut sobre la relació.

Altres vegades ens neguem conscientment a deixar-nos influir, com si això fos un delictes o un signe de «debilitat». I ens tensem i ens escudem en la nostra individualitat com si poguéssim viure i sobreviure sols. Ens costa entendre que ningú pot créixer i sobreviure sense entorn i sense experiències.

També, de vegades, ens sentim els «amos del món» i ens envalentim acovardint l'altre sense adonar-nos que per molt que el tractem d'inferior o d'ignorant, això no ens fa més savis sinó més arrogants.

Bibliografia recomanada

Georges Canguilhem (1999).
Le normal et le pathologique.
París: PUF.

Carmen Vázquez Bandín (2010). *Borradores para la vida* (pàg. 99). Ferrol: Sociedad de Cultura Valle-Inclán.

Sembla fonamental, doncs, intentar descobrir com ens podem apropar a les persones. Seguint Vázquez (2008), tots els models socials actuals es basen en relacions desiguals, fonamentades en desequilibris de poder. L'acció socioeducativa externa en contextos sociocomunitaris no deixa de ser una relació de poder desigual, i aquesta desigualtat encara es fa més palesa en les relacions personals.

Algunes de les formes d'apropar-se a la persona, de permetre que precisament dues persones comparteixin el camí, són les següents:

1) Aprendre a escoltar: el més important per a poder escoltar l'altre és començar a aprendre a estar en silenci. És silenciar les nostres idees, els nostres records, les nostres emocions, els nostres consells, els nostres prejudicis, les nostres conviccions. Escoltar és sortir del rol que la vida ens ha donat, la d'educador social, treballador social, metge, psicòleg, pedagog, etc., i intentar rebre l'altre en total plenitud, en totes les seves dimensions. Escoltar és deslligar-se, almenys momentàniament, de tot desig de canviar, de consolar, d'agafar de la mà la vida de l'altre.

2) Aprendre a mirar: l'altre no és simplement un «cas» del qual m'ocupo. Acompanyar és portar una mirada nova sobre la persona i la seva història, és creure totalment en les potencialitats de la persona, ajudar-la a prendre consciència i a desenvolupar-se; sigui quin sigui el seu estat actual. És precisament aquesta mirada la que, per efecte de mirall, permetrà a l'altre canviar la imatge que té de si mateix. Aquest plantejament de l'acompanyament com un aprenentatge d'una nova mirada sobre l'altre se centra en la línia del que García-Monge (1998) ens planteja: aprendre a desaprendre, aprendre a no saber mirar l'altre tal com l'hem vist (amb totes les seves característiques negatives com a trossos d'identitat), tal com la societat ha volgut mostrar-lo.

3) Deixar-se transformar per l'altre: deixar-se transformar és obrir-se a una relació recíproca. Tancar l'altre en el rol d'«ajudat» i tancar-nos a nosaltres mateixos en el rol d'«ajudants» i, per tant, privar l'altre de la seva capacitat d'ésser, d'oferir-se per a ser útil, és fer-lo sentir culpable de ser objecte de demanda de compassió o d'educació social, és manifestar un clar desequilibri de poder en la relació, que comporta una mirada d'un mateix i de l'altre estandarditzada. Deixar-se transformar per l'altre implica, segons Vázquez Bandín (2008, pàg. 125):

«Partir d'una relació igualitària en la qual el poder està repartit de manera igualitària, fent possibles les diferències individuals».

Acompanyar és, per tant, fer acte de presència física al costat de l'altre, cos a cos, espai vital amb espai vital, per a produir un procés de transformació bidireccional. Contràriament, deixar-se tocar, interpel·lar, transformar per l'altre, és reconèixer els seus propis límits.

5. Els camins de l'acompanyament

L'objectiu bàsic de l'acompanyament social és ajudar les persones en situació de dificultat a resoldre alguns problemes generats per situacions d'exclusió i establir-hi una relació d'escolta, suport, consell i ajuda mútua. L'acompanyament social serà una acció que tindrà lloc de manera transversal perquè incorpora tots els àmbits i espais de la vida de la persona. Això significa que l'acompanyament social té lloc a la residència, a la llar tutelada, al centre de dia, al centre ocupacional, al centre especial de treball, en els projectes d'inserció laboral, en les activitats d'oci i temps lliure, en els clubs esportius, en tots els espais de la comunitat. La nostra proposta no és una proposta excloent, que busqui centrar i delimitar el seu marc d'intervenció de manera extremament delimitada. Pensem que l'obertura de la maniobrabilitat del professional acompanyant pot permetre més eficàcia en la consecució dels objectius de la mateixa persona.

L'acompanyament social es fonamenta en les **capacitats** de les persones (i no en les seves discapacitats o incapacitats, o patologies o aspectes negatius en general) per a desenvolupar les seves pròpies necessitats, les seves iniciatives, amb la finalitat d'aconseguir els objectius que s'han marcat en el seu projecte de vida. Les etiquetes fan que el grup vegi la persona exclusivament a través de l'etiqueta que la marca, la presenta i la defineix.

Acompanyar una persona amb necessitats socials comporta la idea de recorregut, de camí, de trajectòria, de desplaçament des de i cap a, d'esforç, d'horitzó cap al qual avancem. Aquestes són, en definitiva, algunes de les metàfores que poden il·lustrar poèticament el sentit de l'acompanyament social. Perquè l'acompanyament tingui el sentit que intentem plantejar en aquestes pàgines, és necessari «viure el camí, sentir cada pedra, cada paisatge, cada branca i cada arbust [...] i és necessari, també, sentir el cos que es queixa al ritme de la terra que va trepitjant» (Úcar, 1997). Perquè precisament en aquest sentir (en aquest adonar-se, en definitiva, que un està viu) les persones poden incorporar-se a l'espai social.

També és cert, tanmateix, que el camí no sempre és un camí ral, una carretera, sinó que sovint l'acompanyament social transita per camins que ens descobreixen el nostre propi interior. És el que Durrell (1979, pàg. 158) deia, parlant del viatge, quan afirmava:

«L'acompanyament social és només una mena de travessia metafòrica, un símbol exterior d'una marxa interior sobre la realitat».

Aquest viatge de descobriment interior és especialment important en les persones amb necessitats socials, ja que habitualment han estat considerades com a persones subjectes a activitats instrumentals i reproductives, a qui difícil-

ment es podia permetre dur a terme un creixement personal. La perspectiva del creixement personal o del camí interior en l'acompanyament social queda reafirmada pel plantejament de Maslow (1972, pàg. 3) en dir que cada persona posseeix una estructura interior, que en part és natural, innata i inalterable.

6. Addenda

Acompanyar és una alternativa no solament terminològica a *atendre*; acompanyar té connotacions directes sobre el que fem amb les persones i no en les persones. Acompanyar posiciona el subjecte en el camí, un camí que ha de recórrer ell mateix, acompanyat per nosaltres, però no «caminat» per nosaltres (almenys no solament per nosaltres).

Crec fermament en les possibilitats reals que ofereix aquesta nova mirada a la pràctica de l'acció social, bàsicament perquè recupera del fons de moltes realitats les persones que s'hi amaguen, perquè aixeca moltes màscares i desvela projectes vitals amagats, camins, de vegades llargs camins, somiats i mai no realitzats.

«Construïm la nostra vida segons les decisions que, expressament o tàcitament, anem prenent. Els llocs on arribem sempre depenen dels passos que hem fet i de la manera com hem caminat. Nosaltres construïm el nostre propi camí i encara que els altres poden ajudar-nos donant-nos pistes (com hem de caminar, amb quin calçat, per quins senders, etc.) són els nostres peus els que patiran butllofes i els nostres músculs els que estaran cansats».

Úcar (1997, pàg. 7).

Bibliografia

- Alemaný, C.** (coord.) (1998). *14 aprendizajes vitales*. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- Barceló, T.** (2000). *Centrar-se en les persones. Un model transformador d'intervenció socioeducativa*. Barcelona: Pleniluni.
- Bisquerra, R.** (2012). *Orientación, tutoría y educación emocional*. Madrid: Síntesis.
- Bisquerra, R.** (2009). *Psicopedagogía de las emociones*. Madrid: Síntesis.
- Borja, G.** (1995). *La locura lo cura. Manifiesto psicoterapéutico*. Pamplona: La Llave.
- Brusco, A.** (1999). *Humanización de la asistencia al enfermo*. Madrid: Centro para la Humanización de la Salud/Sal Terrae.
- Canguilhem, G.** (1999). *Le normal et le pathologique*. París: PUF.
- Caspar, Ph.** (1994). *L'accompagnement des personnes handicapées mentales*. París: L'Harmattan.
- Conseil Supérieur du Travail Social** (1998). *L'Intervention sociale d'aide à la personne. Rapport du Ministre de Travail et des Affaires Sociales*. Rennes: ENSP.
- Durrell, L.** (1979). *Cefalú*. Madrid: Edhasa.
- Fèvre, L.** (1991, diciembre). «Entrevista a Marie Paule Carriere conseillère encadrante à la CAF de Lille». Citada a Fèvre (1993).
- Fèvre, L.** (1993). *Le travail social. Théories et pratiques*. Lió: Chronique Sociales.
- García-Monge, J. A.** (1998). «Aprender a desaprender». A: C. Alemany (1998).
- Goleman, D.** (1995). *La inteligencia emocional*. Madrid: Kairós.
- Grefoss** (1993). *L'accompagnement social individualisé*. Grenoble: IEP.
- Hayez, J.-Y.** (1997). «L'accompagnement des autres: le changement ou le maintien du statu quo». A: *Sauvegarde de l'Enfance* (vol. 97, núm. 1, pàg. 27-37).
- Laín, P.** (1983). *Teoría y realidad del otro* (pàg. 579-580). Madrid: Alianza.
- Le Breton, D.** (1990). *Anthropologie du corps et modernité*. París: PUF.
- Planella, J.** (1998). «Repensar la violencia: usos y abusos de la violencia como forma de comunicación». A: *Educación Social* (núm. 10, pàg. 92-107).
- Planella, J.** (1999). *Las dimensiones de la persona* [material web, postgrau d'Intervenció Social i Discapacitat]. Fundació Pere Tarrés.
- Planella, J.** (2000). *La identidad del profesional*. Barcelona: Fundació Pere Tarrés.
- Planella, J.** (2016). *Acompañamiento social*. Barcelona: Ediuoc.
- Planella, J.; Lorente, X.** (2001). «El acompañamiento socioeducativo: un camino hacia la autodeterminación de las personas con discapacidad». A: M. A. Verdugo (coord.). *Apoyos, autodeterminación y calidad de vida*. Salamanca: Amarú.
- Stevens, B. i altres** (1980). *Persona a persona*. Buenos Aires: Amorrortu.
- Úcar, X.** (1997). «Virtudes pedagógicas del Camino de Santiago». *XII Seminario Interuniversitario de Pedagogía Social*. Universidad de Deusto.
- UNIOPSS** (1995). *Accompagnement social et insertion*. París: Syros.
- Vázquez Bandín, C.** (2010). *Borradores para la vida*. Ferrol: Sociedad de Cultura Valle-Inclán.
- Vázquez Bandín, C.** (2008). *Buscando las palabras para decir*. Ferrol: Sociedad de Cultura Valle-Inclán.

Vía Taltaüll, J. M. (1992). *Consideracions entorn de l'emergència i aparició de l'humà*. Barcelona: Facultat de Filosofia, Universitat Ramon Llull.